

Entre les armes ofensives encara excel·lien l'espasa i la llança, a la banderola de la qual, quan en duïa, hi podia figurar el mateix emblema que apareixia pintat en l'escut.

Cap a finals de segle es produïren un seguit de canvis que afectaren globalment l'arnès del cavaller. Aquesta reordenació de l'armament és la que s'imposarà i es generalitzarà al llarg del segle XIII.

Cavaller normand (segle XII)

Es protegeix amb un ausberg i amb una túnica enconxada interposada entre la malla i una llarga gonella. El cap és cobert amb un elm cònic punxegut i proveït de nasal. Cal destacar el fet de dur una caputxa de cuir o de tela gruixuda en comptes de la de malla. Va armat amb una espasa i es defensa amb un escut d'ametlla, que va pintat amb els mateixos colors de l'elm, alhora que és reforçat amb barnilles metàl·liques disposades en forma de car-boncle.

Pegaso Models (Itàlia). Figura modelada per Luca Marchetti i pintada per Paco Ariza.

Segle XIII

Des de finals del segle XII i durant bona part del segle XIII l'equipament del cavaller consta-va normalment d'una camisa, damunt la qual es col·locava una mena de túnica anomenada gonella, que es recobria amb l'ausberg o gonió (1) que també protegia els braços i, fins tot, les mans mitjançant uns guants de malla, però amb el palmell de la mà cobert normalment de cuir. L'ausberg es perllongava superiorment en forma de caputxa que protegia el cap, la nuca, el coll i el mentó. Aquesta part de l'ausberg es podia substituir per una peça independent anomenada capmall que complia les mateixes funcions, alhora que protegia part del pit. Sovint, per tal d'evitar el frec de la malla que cobria el cap, es duïa una còfia o gorra de roba que podia ésser enconxada. Les cames, per la seva part, anaven cobertes amb calces de malla. El darrer element amb què es vestia el cavaller era el perpunt o la sobrevesta. El perpunt era una peça de roba enconxada i repuntejada que es podia reforçar amb aplics metàl·lics que alhora servien d'ornament, mentre que la sobrevesta era una túnica lleugera sovint ornada amb senyals heràldics. De vegades, damunt la gonella i sota l'ausberg, es duïa una túnica embuetada a manera de perpunt; en aquest cas la darrera peça que recobria el cos era la sobrevesta. Pel que fa als cavallers catalans, tal com es desprèn de les pintures murals de la casa Berenguer d'Aguilar del carrer Montcada de Barcelona (darrer terç del segle XIII), fa suposar que sota el perpunt duïen una sobrevesta, ja que les mànigues on hi ha senyals heràldics sembla

(1) El mot gonió aparegué al segle XIII substituint en part el d'ausberg, que es mantingué fins al segle XV. La convivència d'aquests dos mots es reflecteix en dues de les Grans Cròniques redactades al segle XIII. Concretament en la de Jaume I apareix el mot gonió, mentre que en la de Bernat Desclot hi trobem el d'ausberg. A partir del segle XIV s'imposà en gran part el de cota de malla o de malles.

que es desvinculen del perpunt. De tota manera, tampoc no queda prou clar, perquè també podrien ésser les mànigues del perpunt que, en cas de dur-ne, eren amples i curtes.

Durant el segle XIII aparegué l'elm cilíndric, anomenat de bóta o de tonell, que recobria totalment la testa. Reposava sobre les espatlles i es duia sota una cofa de tela enconxada col·locada damunt la malla, normalment envoltada per una anella per tal que el casc restés ben fixat. La protecció que ofería era excel·lent, però, per altra banda, era molt feixuc i reduïa notablement la visibilitat; per això, sobretot a Catalunya, es van utilitzar més la cervellera i el capell de ferro, mena de casc amb què va cofat un cavaller esculpit a la porta de Sant Iu de la catedral de Barcelona (vers el 1300).

Com a elements defensius també es començaren a utilitzar genolleres de roba enconxada o de cuir, o una combinació d'ambdós materials, que també es podien estendre a les espatlles i a la part superior dels braços.

L'augment defensiu de l'arnès propicià que l'escut reduís la seva llargada adoptant normalment la forma ogival, bé que també n'hi havia que tenien la punta arrodonida. A partir d'aquest moment, ja era un fet habitual ornar-los amb els senyals heràldics dels seus propietaris.

Segle XIV

A principis del segle XIV començaren a aparèixer les llaunes o plaques metàl·liques per tal de protegir el llocs més febles i vulnerables, com les aixelles, els colzes i els genolls, que foren coberts amb vairescuts, colzeres i genolleres. Poc després també s'usaren guardabraços, amambraços i gamberes, que eren semita-

bulars; per tant, de primer moment, només cobrien les parts externes. A partir de la segona meitat d'aquest segle l'ús de les plaques metàl·liques anà en augment i cada vegada foren més nombroses les parts del cos que restaven resguardades. En aquest cas, les que defensaven el braços i les cames adoptaren forma tubular, oferint una defensa total als membres que protegien. Així, els braços foren revestits amb guardabraços, colzeres, amambraços, manyopes i guantellets, mentre que les cames eren salvaguardades amb cuixeres, genolleres, gamberes i sabatons als peus.

En definitiva, s'havia iniciat el procés que conduiria a l'armadura completa, anomenada pel francès *harnois blanc* (arnès blanc) pel fet que, a diferència del color fosc de la malla, les plaques que l'integraven, fossin d'acer o de ferro, tenien un to clar a causa del brunyit del metall.

D'altra banda, també aparegué la peça, una mena de cuirassa metàl·lica col·locada al pit entre la cota de malles i la túnica externa que, des de mitjan segle XIV, solia ésser un jaqué, disposat a manera de cota d'armes, que era una peça més curta que el perpunt o la sobrevesta, embellida amb els senyals heràldics del cavaller que la duia. Sota la cota de malles es solia portar un jupó o gipó, que era una túnica de tela enconxada que també es podia dur sobre la malla. La peça, al mateix temps, permetia la fixació d'unes anelles per lligar-hi unes cadenetes on es podien subjectar l'espasa, la daga i, fins i tot, l'elm. A més a més, també s'hi podia fixar el rest, ganxo que servia per al suport de la llança. En aquest cas, cal dir que Francesc Eiximenis, l'any 1385, ja en va fer esment, fet que evidencia que aquest giny ja fou utilitzat des de bon començament pels cavallers catalans.

Arribats en aquest punt, només hem d'afegir que l'abillament del cavaller durant aquest període esdevingué molt luxós i sumptuós, ja que, a més dels senyals heràldics, sempre visibles, s'hi podia afegir el gran elm sobre el qual encara destacava la cimera, feta de cartró o de pergami, on ressaltaven figures d'animals (dracs, lleons, peixos...), plomes (sovint de paó), senyals heràldics i tota mena de símbols. La cimera fou molt utilitzada pels cavallers alemanys, que en duïen de molt pomposes, tal com es pot veure en el còdex Manesse, Biblioteca d'Heidelberg (vers el 1400).

Aquesta ostentació de l'arnès es fa patent en la tomba d'Eduard Plantagenet, príncep de Gal·les, anomenat el Príncep Negre, que es conserva a la capella de la Trinitat de la catedral de Canterbury (1380). Al costat del sepulcre, a més a més, s'exhibeix part del seu arnès: l'escut d'armes, el gran elm amb cimera i el jaqué o cota d'armes.

El gran elm es mantingué durant aquest període, bé que sovint fou substituït pel bacinet, que podia dur una visera articulada per protegir el rostre. Aquesta mena de casc era força lleuger i sense la visera gaudia de gran visibilitat; a més, si calia, s'hi podia col·locar el feixuc elm de tonell. Fent referència al gran elm o de tonell, cal dir que la calba plana que mostrava inicialment a mesura que passà el temps s'elevà i s'arrodoní, amb la qual cosa era més fàcil desviar els cops assestats per l'espa o la dextral.

Durant aquest segle i el següent a les armes ofensives utilitzades fins ara (espa, llança, dextral i maça) s'hi afegiren, entre altres, la daga, l'atxa, apareguda a finals del segle XIV i molt usada durant els segles XV i XVI, i el martell d'armes.

També cal afegir que els cavalls des del segle XIII gaudiren en tot moment de protecció mitjançant llorigues i altres encobertats de tela gruixuda o de cuir. Durant aquest segle, en consonància amb el ric abillament de la noblesa, foren protegits totalment amb cobertes on figuraven els mateixos senyals heràldics que ostentava el cavaller. D'altra banda, també es podien sobreprotegir amb peces metàl·liques, especialment testeres, capçanes i collars.

Segle xv

Durant aquest segle l'arnès blanc, complit o a la manera francesa, assolí el seu total desenvolupament. De tota manera, la seva aparició, com a culminació de l'ús progressiu de plaques metàl·liques, cal fixar-la cap a finals del segle anterior. Sense anar més lluny, aquest fet es fa evident en el retaule del Sant Esperit, obra de Pere Serra (1393-1394), conservat a la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa. Dins el conjunt del políptic, hi ha dues taules corresponents als episodis de la Crucifixió i de la Resurrecció, on apareixen cavallers que duen armadura completa. En el cas de la Crucifixió es tracta del centurió que presideix l'execució, mentre que en el de la Resurrecció els qui van abillats amb arnès complet són dos guardes del Sant Sepulcre.

Sigui com sigui, amb la generalització de l'arnès blanc el cos del cavaller restà totalment resguardat *de cap a peus* amb peces metàl·liques, tret d'alguns llocs que es mostraven indefensos. En aquest cas, la cobertura es feia amb peces de malla anomenades gossets.

A part de les peces que cobrien els braços i les cames a què ja hem fet referència i que foren les primeres que s'utilitzaren, cal fer esment

de l'espallàs, la cuirassa (peto i dorsal), la pancera, el faldatge i l'escarsella. Tot el conjunt de peces que formen l'arnès blanc, unides amb xarneres, corretges i sivelles, solien pesar entre 20 i 30 quilograms.

Sota l'armadura es duia una cota de malles curta o bé un jupó proveït de tires de cuir i fragments de malla cosida per tal de protegir els petits espais que restaven al descobert. Les cames anaven cobertes amb calces de malla, teixit que també es podia estendre al cap i al coll.

Com és de suposar, hi havia diverses tipologies d'armadures, diferenciades per les diverses menes d'elm, però sobretot pel seu lloc d'origen. Els centres més importants de producció foren, entre altres, les ciutats d'Ausburg,

Nuremberg, París i Milà.

Les més vistents eren les que mostraven cisel·lats i gravats, les quals pregonaven la riquesa i la noblesa dels qui les posseïen. Per comprovar-ho, només cal visitar l'Armeria reial de Madrid.

Pel que fa al casc, cal dir que cap a l'any 1420 el gran elm i el bacinet foren substituïts, en part, per l'elmet, que cobria tota la testa, i per la celada, que es complementava amb una visera i una bavera. També aparegueren altres cascs, com el barruer, que s'utilitzà a partir de finals del segle XIV, i la barreta, introduïda a principis del XV. En *Tirant lo Blanc* (1490) s'esmenta sovint el bacinet, fet que evidencia la continuïtat del seu ús durant aquest segle.

Thomas Beauchamp, comte de Warwick (1345-1401)
El seu arnès és un clar exponent de com s'abillaven els cavallers de l'alta noblesa a partir de la segona meitat del segle XIV. El comte va cofat amb un bacinet col·locat sobre el capmall, i els braços i les cames són protegits totalment amb peces metàl·liques, amb vairescuts als colzes. Vesteix un jaqué ornat amb el seu blasó. L'espasa i la daga pengen d'un cinturó ricament llaurat.
Verlinden Productions. USA. Figura pintada per Aleix Pratdepadua